

GMINA BUDRY

Gmina Budry położona jest w strefie przygranicznej, w północno-wschodniej części powiatu węgorzowskiego. Od północy graniczy z Obwodem Kaliningradzkim Federacji Rosyjskiej, od wschodu z gminą Banie Mazurskie, od zachodu z gminą Węgorzewo od południa z gminą Pozezdrze. Jest jedną z mniejszych gmin w województwie warmińsko-mazurskim, zajmuje powierzchnię 175,02 km². Na koniec roku 2022 gminę zamieszkiwało niespełna 3000 osób. 70% powierzchni zajmują lasy, z czego największy kompleks to Lasy Skalskie objęte ochroną programu Natura 2000 Lasy Skalskie.

Cechą charakterystyczną buderskiego krajobrazu jest brak jezior. Jest za to krainą malowniczych pól, przydrożnych alei, niezmięnionej od lat przyrody, dzikich ostępów leśnych, rzek i architektury, która sprawia, że odwiedzający ten region mogą choć na moment cofnąć się w czasie. Przeszywające leśną ciszę wycie wilków, odgłosy żurawi czy ryki walczących jeleni na pewno będą gwarantem niezapomnianych przeżyć.

Obszar Gminy Budry to skrawek najczystszych Mazur, ceniony przez ludzi szukających spokoju, nie zdeptanych ścieżek i kontaktu z wyjątkową przyrodą nie tylko w sezonie wakacyjnym, ale też przez cały rok. Położenie z dala od głównych szlaków komunikacyjnych i przecinający gminę Wschodni Szlak Rowerowy Green Velo, sprawia, że jest to idealne miejsce do uprawiania zarówno turystyki pieszej jak i rowerowej.

WARTO ZOBACZYĆ

DOLINA WĘGORAPY

Obszar Gminy w większości należy do „Doliny Węgorapy”. Dolinę przecinają meandrująca Węgorapa oraz Goldapa, przypominające swym charakterem na niektórych odcinkach rzeki górskie. Rzeka Węgorapa o długości ok. 140 km, z czego w Polsce 44 km, jest znakomitą szlakiem kajakowym dla tych, którzy nie lubią zatłoczonych spływów. Nurt rzeki momentami bywa bystry i wartki, pojawiają się przeszkody w postaci zwalonych drzew czy dużych głazów, dostarczających wielu wrażeń dla poszukujących emocji kajakarzy. Rzeki te są atrakcyjne nie tylko pod względem turystyki kajakowej, ale również wędkarstwa i rekreacji wodnej. Obie rzeki w XVIII w. zostały połączone Kanałem Brożajckim, zaprojektowanym przez polskiego kartografa Jana Suchodolca.

LASY SKALISKIE

Pozostały obszar Gminy Budry stanowi zadziwiający i oszałamiający swą ilością kompleks leśny zwany Lasami Skalskimi, który zajmuje 8700 ha powierzchni. Tutejsze lasy swoją nazwę zawdzięczają Pawłowi Skalichowi, szesnastowiecznemu awanturnikowi i hosztaplerowi, którego pożytyo się z Królewca za niechlubne występki, nadając mu dobra w tych okolicach. O historii tego nikczemnego łotra przeczytacie więcej na stronie Legendy buderskiej – <https://mlyn.budry.pl/legendy-buderskie/>. Powierzchnia tego unikalnego w skali Europy miejsca wynosi ponad 100 ha. Do najcenniejszych gatunków występujących w Lasach Skalskich należą: rysie, jelenie, łosie, wydry, bobry, borsuki i jenoty. Wśród nich dzierży władzę wataha wilków.

ków, perkozów, czapli i żurawi. Na podmokłych łąkach i wśród starych drzewostanów z bagnami można spotkać nielicznie występującego w Polsce bociana czarnego. W gminie Budry jest jedno z największych w Europie siedlisk bociana białego. W samej miejscowości Budry odnotowano ponad 50 gniazd tego ptaka.

BUDRY

Pierwsze wzmianki o wsi pochodzą już z XVI w., akt lokacyjny został podpisany w 1565 r. przez księcia pruskiego, Albrechta Hohenzollerna. Na przełomie XVII i XVIII w. wieś zamieszkiwało około 500 mieszkańców, w XIX w. było już prawie 800 mieszkańców, dla porównania dziś Budry zamieszkuje 370 mieszkańców (dane z 2022 r.). W okresie międzywojennym we wsi działał młyn walcowy i tartak. W 1925 r. powstała elektroszpiidzelnia, zapewniła wsi pełną elektryfikację i regularny dostęp do prądu. W wyniku widocznego rozwoju wsi, w latach trzydziestych w Budrach uruchomiona zostaje spółdzielnia kasa Raiffeisen Banku.

W Budrach zamieszkiwała pisarka i poetka ludowa Frieda Jung. Do czasów współczesnych nie dotrwał dom pisarki. Natomiast została bogata spuścizna autorska, która niestety nie doczekała się tłumaczenia na język polski.

O sukcesie dawnej mieszkanki Buder niech świadczy fakt, iż do dnia dzisiejszego w Niemczech jest duże zainteresowanie dorobkiem Friedy Jung.

MŁYN W BUDRACH

Będąc w Budrach nie można ominąć wielkiego 4-kondygnacyjnego młyna z idealnie zachowanymi urządzeniami młyńskimi z XIX w. Jest to miejsce wyjątkowe ze względu na zachowane tam wyposażenie młyńskie. W roku 2022 r. został on zrewitalizowany we współpracy ze stroną litewską, w ramach programu Interreg, dziś jest udostępniony zwiedzającym. Konese-rów ciekawostek przyciągnie możliwość spotkania i osobistej rozmowy z ostatnim młynarzem.

Młyn można zwiedzać po wcześniejszym uzgodnieniu telefonicznym (tel. 87 427 80 48). Wszelkie informacje dotyczące działalności młyna dostępne są na stronie www.mlyn.budry.pl oraz mediach społecznościowych. Przy okazji zwiedzania starego młyna warto skorzystać z oferty specjalów kulinarnych przygotowywanych przez miejscowe stowarzyszenia.

KOŚCIÓŁ W BUDRACH

Ciekawą budowlą architektoniczną w tej miejscowości jest jednonawowy kościół w Budrach. Historyczne źródła podają o postanowieniu utworzenia parafii w Budrach w 1724 roku. Budowa odciągała się jednak w czasie do momentu, kiedy to król Fryderyk Wilhelm I zagroził ówczesnemu wojtowi szubienicą, jeśli natychmiast nie podejmie w tym kierunku działań. W 1739 roku kościół został ukończony i poświęcony przez super intendenta Jerzego Andrzeja Helwinga. Drewniana wieża kościoła zawałiła się w 1882 roku, ale sześć lat później odbudowano wieżę murowaną. Do 1945 r. funkcjonowała tu parafia ewangelicka, która została wydzielona z parafii Węgorzewo oraz Banie Mazurskie. Parafię katolicką erygowano w roku 1962.

ZABUDOWA HISTORYCZNA BUDER

Spacerując uliczkami Buder, tzw. owalnicą można natknąć się na niemych świadków pruskiej architektury, które charakteryzuje wykonanie z czerwonej cegły oraz kamienia polnego. Zachowane budynki mieszkalne, założenia gospodarcze z bogactwem detali architektonicznych są historycznym zapisem dawnej świetności tutejszych terenów, kiedyś tętniących życiem.

KANAŁ BROŻAJCKI

Kanał Brożajcki łączący rzekę Goldapę z Węgorapą powstał jako jeden z odcinków spławu drewna do dawnego Królewca. Zaprojektowany został w 1726 r. przez Jana Suchodolca, a wykopany w 1733 roku od wsi Miciuły nad Rzeką Goldapą do nieistniejącej już wsi Brożajcie. Jedyny ślad to pozostała elektrownia wodna. Od wsi Brożajcie do Miedunisek Wielkich wykonano dalszą część kanału (w ramach regulacji Rzeki Węgorapy), skracając spływ wody przez Wielką Pętlę Węgorapy. Kanał był odnawiany w latach 1824-1826. Przechodzi przez Lasy Skalskie i obecnie jest ostoją bobrów. Na kanale Brożajckim znajduje się 5 jazów, Bąkowo, Polski, Halina, Brożajcie, Mieduniski Wielkie, które można zobaczyć przemierzając trasy rowerowe wzdłuż kanału. Jest to najstarszy mazurski kanał.

ZESPÓŁ PAŁACOWO-PARKOWY W WIĘCKACH Z XIX W.

Pałac wzniesiony w I połowie XIX w. w stylu klasycystycznym będący siedzibą Contagów. Dwukondygnacyjna budowla założona na planie wydłużonego prostokąta. Od frontu budynek zdobi pseudoryzalit, zdobiony odcinkiem pseudoatyki w szczycie, poprzedzony oszklonym gankiem z bocznym tarasem. Elewacja zdobiona bogatym detałem klasycystycznym. Od 1945 r. mieści się tam szkoła.

ZABROST WIELKI

Niezwykła wieś historyczna będąca laureatem konkursu na „Najlepiej zachowaną wieś historyczną Warmii i Mazur” w 2003 r. Zabrost Wielki zwany dawniej Gross Sobrost, założono w XVI w., jako wieś szlachecką. Zabudowa została wzniesiona wg projektu berlińskiego architekta Karla Kujatha, w ramach odbudowy po I wojnie światowej. Zabrost Wielki stanowi zwarta grupa budynków,

których architektura zawiera elementy mazurskiej tradycji budowlanej. We wsi zachowało się kilka interesujących chałup wraz z zabudowaniami gospodarczymi, potężnymi wysoką bramą paradową. We wsi zachował się cmentarz z okresu I wojny światowej z cennym starodrzewiem i rzadko występującymi krzewami żeliwnymi.

Na końcu wsi znajduje

się również zrekonstruowany fragment okopów. Rekonstrukcja zawiera Garnek Kocha, bunkier przejściowy oraz bunkier magazynowy.

NEOKLASYCZNY PAŁAC W DĄBRÓWCE

Parterowy pałac wzniesiony w 1862 r., w stylu klasycystycznym. Założony na rzucie prostokąta, ze ścianką kolankową; przekryty dwuspadowym dachem.

Na szczególną uwagę zasługuje park o kompozycji krajobrazowej, powierzchni ok. 5 ha, z pięknym starodrzewiem (lipy, dęby, jesiony, graby), zachowanymi alejami z widocznymi jeszcze polanami parkowymi, w którym można podziwiać pomnikowe drzewa tj. Antoni czy Jacek.

Na skraju, w pobliżu dworu, rośnie siedem lip tworzących wyjątkowej urody naturalną altanę.

KOŚCIÓŁ W DĄBRÓWCE

Kościół ewangelicki w Dąbrówce powstał na przełomie XVI i XVII wieku. Został ufundowany przez Christoph von Schliebena. Z tego okresu pochodzą fundamenty i krypta grobowa przed ołtarzem.

We wnętrzu kościoła nie spotkamy imponującego wyposażenia. Jest ono wręcz ubogie. Po wojnie kościół został ogołocony, część sprzętów i obiektów sakralnych przeniesiono do kościoła w Olszewie Węgorzowskim, pozostały jedynie dwa misternej roboty witraże w oknach za ołtarzem wykonane przez Ferdynanda Müllera. Witraże te zostały ufundowane przez Klarę i Kurta von Sandenów z Ołownika.

Obecny budynek kościoła pochodzi z 1732 roku. Na przyległym cmentarzu pochowani są ostatni właściciele pałacu dr Voigt z małżonką Emilią Voigt (z domu Fahrenheit).

Obecnie jest to świątynia filialna parafii w Budrach.

ELEKTROWNIA WODNA W OŁOWNIKU

Elektrownia w Ołowniku została wybudowana w latach 20-tych ubiegłego wieku przez Niemców, którzy spiętrzyli wodę poprzez zbudowanie niewielkiego jazu. Elektrownia, która mieściła się w dużym murowanym budynku, zaopatrywała po wojnie w energię miejscowy majątek i pobliskie wsie. W czasie wojny częściowo zniszczona. Do odbudowy przystąpiono w 1949 r., co w niedługim czasie zaowocowało przywróceniem produkcji.

W połowie lat 70-tych elektrownię sprywatyzowano. Obiekt został wyłączony z eksploatacji, a zabytkowe urządzenia (generatory i turbiny z lat 1918 i 1920) wywiezione na złom. W roku 2002 r. nowy właściciel rozpoczął odbudowę.

W 2004 r. ukończono remont, elektrownia wznowiła produkcję energii, a zalew przy obiekcie, utworzony przez zapórę spiętrzącą wodę na wysokość 5 m, tworzy jedno z najlepszych łowisk ryb na Mazurach.

DWÓR W POCHWAŁKACH

Pochodzi z przełomu XIX i XX w. Parterowy, założony na rzucie prostokąta, przekryty wysokim dachem mansardowym z poziomem mieszkalnym. Park krajobrazowy z zachowanym różnogatunkowym starodrzewem. W zabudowaniach podwórza zachował się budynek dawnej łaźni.

KOŚCIÓŁ W OLSZEWIE WĘGORZESKIM

Zbudowany wraz z plebanią i budynkiem gospodarczym w latach 1903-1905 należał do parafii ewangelickiej. Po wojnie został przejęty przez katolików jako kościół pod wezwaniem Podwyższenia Krzyża Świętego. Parafię erygowano kanonicznie w 1962 roku. Wyposażenie kościoła jest starsze niż sam obiekt, pochodzi z XVII wieku. To tutaj przeniesiono m.in. ołtarz, ambonę, figurę Chrystusa z krucyfiksu z kościoła w Dąbrówce.

PUNKTY WIDOKOWE:

- Brzozowska Góra – 170 m n.p.m.
- Góry – 160 m n.p.m.

ŹRÓDŁA:

- „Pałace i dwory dawnych Prus Wschodnich” – Małgorzata Jackiewicz-Garniec, Mirosław Garniec
- „Ilustrowany przewodnik po Mazurach Pruskich i Warmii” – Mieczysław Orłowicz
- Informator turystyczny „Północne wrota Mazur”
- Publikacja „Niedokryta Przyroda Dzikich Mazur”
- „Węgorzewo” z cyklu „Z dziejów miasta i powiatu”
- „Mazury wschodnie i Suwalszczyzna” Ryszard Karuzo
- „Kraina Węgorapy. Wędrówki po gminie Budry.” Wojciech Marek Darski

www.budry.pl

INFORMACJE UŻYTKOWE:

Informacja Turystyczna:
Gminna Biblioteka Publiczna
w Budrach
Al. Wojska Polskiego 29
☎ 87 427 80 90

Gminny Ośrodek Kultury
w Budrach
Al. Wojska Polskiego 18
☎ 87 427 80 48

Urząd Gminy w Budrach
Al. Wojska Polskiego 27
☎ 87 427 80 03

Służba zdrowia:
Praktyka Lekarza Rodzinnego w Budrach
Al. Wojska Polskiego 25
☎ 87 427 80 04

Bank:
Bank Spółdzielczy w Budrach (Bankomat)
Al. Wojska Polskiego 18
☎ 87 427 80 09

Poczta:
Urząd pocztowy w Budrach
ul. 3 Maja 4
☎ 87 427 80 25

Europejski Fundusz Rolny na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich: Europejska Inwestycja w obszarach wiejskich

ISBN 978-83-967507-0-9

Bydgoszcz 2023

Pomoc i Kujaw Pk

Wydawictwo

Operowanie:

Natura
i Kultura

GMINA BUDRY

www.budry.pl

SZLAK KAJAKOWY RZEKĄ WĘGORAPĄ

Szlak kajakowy rzeką Węgorapą rozpoczyna się u wyjścia rzeki z jeziora Mamry. Spływ jednak najlepiej rozpocząć przy granicy naszej gminy, w miejscowości Stulichy. Początkowo płyniemy w Jarze Węgorapy podziwiając malownicze wąwozy, dziewicze krajobrazy, łąki. Kolejnym punktem na mapie szlaku kajakowego jest wieś Jakunowo. W Jakunowie przepływamy pod mostem i płyniemy w leśnym korytarzu do miejscowości Wężówko. Tutaj rzeka zmienia swój styl, nabiera miejscami prędkości. Bystry nurt meandrującej rzeki dostarcza nam wrażeń. W wielu miejscach brzeg jest zarosnięty, na drodze pojawiają się przewalone konary drzew. Trzeba przenosić kajaki w celu pokonania przeszkody. Na rozlewiskach przed Ołownikiem przyda się podzielnosc uwagi, ponieważ podziwiając piękne krajobrazy i brzegi zarosniętej rzeki można zboczyć z trasy. Jest to raj dla plectwa wodnego, możemy tu spotkać rodziny dzikiej kaczki, czy łabędzia. W Ołowniku znajduje się elektrownia wodna, która niegdyś obsługiwała pobliskie wsie. Zapora na Węgorapie utworzyła jedno z najlepszych łowisk ryb na całych mazurach. Wybudowana w okresie międzywojennym elektrownia, pracowała do roku 1995. Wtedy to wszelkie sprzęty, w tym zabytkowe turbiny i generatory, zostały wywiezione na złom, a budynek popadł w ruinę. Od 2002 roku jest w rękach prywatnych, została wyremontowana i dziś ponownie produkuje prąd.

Spływ kończymy przed elektrownią (po prawej stronie) w punkcie, gdzie rozlewisko styka się z drogą Węgorzewo – Ołownik.

SZLAKI ROWEROWE GMINY BUDRY

TRASA ROWEROWA GREEN VELO

Z myślą o rowerzystach wytyczono trasę rowerową Wschodniego Szlaku Rowerowego Green Velo, łączącą 5 województw Polski Wschodniej. Najdłuższy szlak rowerowy w Polsce liczy dokładnie 1980 km. Jeden jej z odcinków przebiega przez Gminę Budry. Miłośnicy dwóch kółek przemierzając trasę mogą odpocząć na przygotowanym dla nich parkingu MOR czyli Miejsu Obsługi Rowerów w Brzozówce. Miejsce to może być doskonałym pretekstem do zajrzenia do Gminy Budry i skorzystania z oferty turystycznej, szlaków rowerowych Gminy Budry.

GMINNE SZLAKI ROWEROWE

SZLAK MAZURSKICH ŁOTRÓW - 43,5 km NIEBIESKI

Szlak przebiega przez najpiękniejsze zakątki gminy. Wyjeżdżając z Buder w kierunku południowym, po około 600 m docieramy do szlaku Green Velo, którym udajemy się w kierunku Bań Mazurskich. W miejscowości Popioły jeździmy na drogę szutrową, w kierunku Wydutek. Przekraczamy rzekę Goldapę i wjeżdżamy w Lasy Skalskie, by dotrzeć do Kanalu Brożajckiego.

Na trasie będziemy mogli podziwiać bezcenny krajobraz przyrodniczy z unikalną borealną światliną bagieną. Ten surowy las przywiedzie nas na myśl podróż przez tajgę. Po dotarciu do Leśniczówki Bąkowo, trzymajmy się lewego brzegu, który doprowadzi nas do miejscowości Skalisze. Po drodze warto zwrócić uwagę na zachowane elementy infrastruktury hydrotechnicznej tj. jazy, stopnie wodne.

Na skrzyżowaniu w Skaliszach, jedziemy prosto, by po około 2 km dotrzeć do wsi Zabrost Wielki. To co wyróżnia tę przygraniczną wieś, to zabudowa łącząca budynki mieszkalne z gospodarczymi bramą paradną. Na końcu wsi, tuż przy granicy z Obwodem Kaliningradzkim możemy zobaczyć fragment linii umocnień Kocha z 1944 r. z tzw. gankiem Kocha, schronem przejściowym oraz magazynowym. Następnie kierujemy się w stronę Dąbrówki. Na trasie między Dąbrówką i Dąbrówką niech towarzyszy nam legenda ludowa o jednym z mazurskich łotrów. Legenda dostępna pod adresem: <https://mlyn.budry.pl/legendy-buderskie/>.

Przed wjazdem do wsi przetniemy rzekę Węgorapę z jazem Dąbrówka. Po lewej stronie na pierwszym planie pojawiają się ruiny neoklasykistycznego dworu z XIX w. wraz z założeniem parkowym. Warto się tam zatrzymać na chwilę, by spojrzeć na pomnikowe drzewa: graby, w tym jeden o imieniu „Jacek”, lipy czy dąb „Antoni”. Spod dworu udajemy się w kierunku wsi Ołownik, po około 500 m, na lekkim wzniesieniu, po prawej stronie ukaże nam się bryła kościoła pw. Najświętszej Marii Panny. Pochodzi on z XVIII w., choć pierwszy kościół powstał tu już na przełomie XVI i XVII w., dzięki rodzinie von Schlieben. We wnętrzu trudno szukać bogatego wyposażenia. Zostało ono przeniesione w większości do kościoła w Olszewie Węgorzewskim. Do dzisiaj zachowały się dwa witraże z pracowni Ferdynanda Müllera. Zostały one ufundowane przez Klarę i Kurta von Sanden z pobliskiego Ołownika. Na przykościelnym cmentarzu pochowani zostali ostatni przedwojenni właściciele dworu dr. Voight wraz z małżonką Emilią z d. Fahrenheit. Z Dąbrówki ruszamy drogą w kierunku Ołownika. To krótki odcinek malowniczego krajobrazu lasu, pól i łąk. Przed samym wjazdem do wsi, po prawej stronie ujrzymy wzniesienie, tzw. Górę Szubieniczną (119 m). Ten odcinek naszej trasy związany jest z inną legendą o mazurskim łotrze, którą znajdziecie pod linkiem <https://mlyn.budry.pl/legendy-buderskie/>. Dojeżdżamy do skrzyżowania, po lewej stronie ukaże nam się zabytkowa elektrownia wodna na rzece Węgorapie. Powstała ona w latach XX-tych ubiegłego wieku, w czasie wojny zniszczona. Odbudowana i ponownie uruchomiona. Zaopatrywała w energię miejscowy majątek i pobliskie wsie.

W latach 70-tych sprywatyzowana, co spowodowało jej upadek. XXI w. wnosi świeżego ducha w ten zabytkowy obiekt. Nowy właściciel remontuje elektrownię i od 2004 r. wznowia produkcję. Zalew przy elektrowni staje się jednym z najlepszych łowisk na Mazurach.

Opuszczamy Ołownik wraz z fascynującym pejzażem i ruszamy drogą w stronę Pochwałek. Tam czeka na nas dwór z przełomu XIX/XX w. nakryty mansardowym dachem z zachowanym parkiem dworskim oraz łaźnią.

Stąd droga prowadzi dawnym nasypem kolejowym. To odcinek niezwykle malowniczy położony pośród pól i łąk. Dojeżdżamy do rozstaju dróg, gdzie skręcamy w lewo w kierunku wsi Wężówko, po drodze przetniemy ponownie rzekę Węgorapę. Teren urozmaicony, w końcu przejeżdżamy przez Wzniesienia Pawłowskie. Pasma wysoczyzny morenowej z przewyższeniami sięgającymi 160m, przecięte nurtem rzeki Węgorapy. Wyjeżdżając ze wsi w kierunku Pawłowa, jeździmy w lewo na szutrową drogę, która poprowadzi nas do Wiećki. Wsi, w której króluje Pałac Contagów. Wzniesiony w stylu klasycystycznym, od frontu ozdobiony pseudoryzalitem, otoczony zadbanym parkiem, w którym odnajdziemy zachowany piękny starodrzew. Za parkiem skręcamy w lewo w kierunku Dowiat. Jedziemy szutrową drogą, aż do rozdwienia. Skręcamy w lewo i po około 3 km docieramy z powrotem do Buder, pod Młyn.

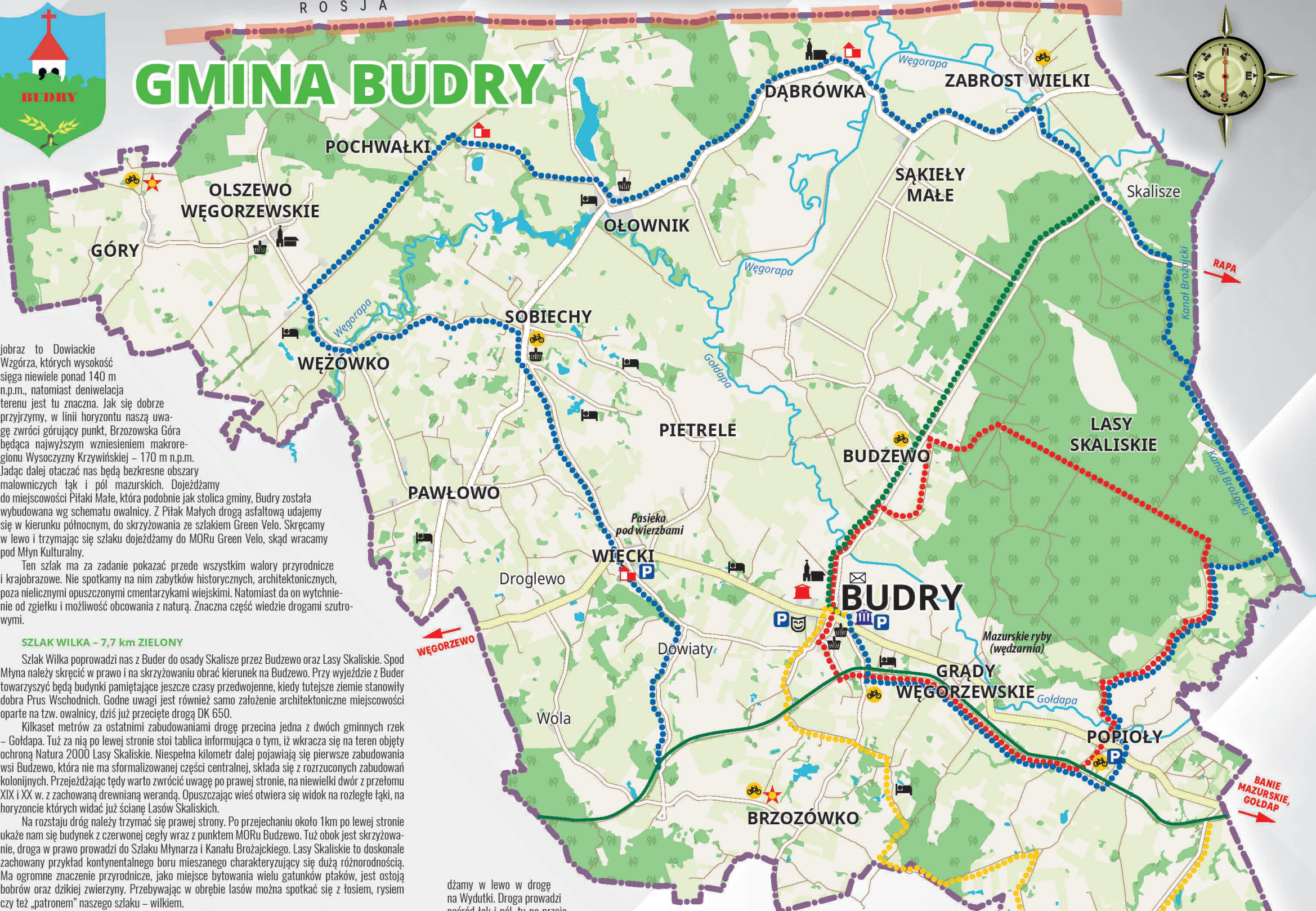
Szlak choć stosunkowo długi, nie jest mocno wymagający i prowadzi zarówno po drogach asfaltowych, jak i szutrowych.

SZLAK BUDERSKICH WZGÓRZ – 13,3 km ŻÓŁTY

Szlak Buderskich Wzgórz rozpoczyna się pod Młynem Kulturalnym. Następnie prowadzi drogą asfaltową nr 650 w kierunku Węgorzewa, po około 200 m skręca w ul. Kajki, następnie w ul. Mastowskiego. Po prawej stronie mijamy cmentarz i trzymając się głównego biegu podążamy na południe. Przecinamy szlak Green Velo, dalej szutrową drogą. Szlak ten biegnie z dala od miejscowości mijając pojedyncze gospodarstwa, pokazując piękno pofałdowanej okolicy. Widoczny w tle pagórkowaty kra-

GMINA BUDRY

jobraz to Dowiackie Wzgórze, których wysokość sięga niewiele ponad 140 m n.p.m., natomiast deniwelacja terenu jest tu znaczna. Jak się dobrze przyjrzymy, w linii horyzontu naszą uwagę zwróci górujący punkt, Brzozowska Góra będąca najwyższym wzniesieniem makroregionu Wysoczyzny Krzywińskiej – 170 m n.p.m. Jadąc dalej otaczać nas będą bezkresne obszary malowniczych łąk i pól mazurskich. Dojeżdżamy do miejscowości Piłaki Małe, która podobnie jak stolica gminy, Budry została wybudowana wg schematu owalnicy. Z Piłak Małych drogą asfaltową udajemy się w kierunku północnym, do skrzyżowania ze szlakiem Green Velo. Skręcamy w lewo i trzymając się szlaku dojeżdżamy do MORu Green Velo, skąd wracamy pod Młyn Kulturalny.

Ten szlak ma za zadanie pokazać przede wszystkim walory przyrodnicze i krajobrazowe. Nie spotkamy na nim zabytków historycznych, architektonicznych, poza nielicznymi opuszczonymi cmentarzyskami wiejskimi. Natomiast da on wytchnienie od zgiełku i możliwość obcowania z naturą. Znaczna część wiedzie drogami szutrowymi.

SZLAK WILKA – 7,7 km ZIELONY

Szlak Wilka poprowadzi nas z Buder do osady Skalisze przez Budzewo oraz Lasy Skalskie. Spod Młyna należy skręcić w prawo i na skrzyżowaniu obrać kierunek na Budzewo. Przy wyjeździe z Buder towarzyszyć będą budynki pamiętające jeszcze czasy przedwojenne, kiedy tutejsze ziemie stanowiły dobra Prus Wschodnich. Godne uwagi jest również samo założenie architektoniczne miejscowości oparte na tzw. owalnicy, dziś już przecięte drogą DK 650.

Kilkaset metrów za ostatnimi zabudowaniami drogę przecina jedna z dwóch gminnych rzek – Goldapa. Tuż za nią po lewej stronie stoi tablica informująca o tym, iż wkracza się na teren objęty ochroną Natura 2000 Lasy Skalskie. Niespełna kilometr dalej pojawiają się pierwsze zabudowania wsi Budzewo, która nie ma sformalizowanej części centralnej, składa się z rozrzuconych zabudowań kolonijnych. Przejeżdżając tędy warto zwrócić uwagę po prawej stronie, na niewielki dwór z przełomu XIX i XX w. z zachowaną drewnianą werandą. Opuszczając wieś otwiera się widok na rozległe łąki, na horyzoncie których widać już ścianę Lasów Skalskich.

Na rozstaju dróg należy trzymać się prawej strony. Po przejechaniu około 1km po lewej stronie ukaże nam się budynek z czerwonej cegły wraz z punktem MORu Budzewo. Tuż obok jest skrzyżowanie, droga w prawo prowadzi do Szlaku Młynarza i Kanalu Brożajckiego. Lasy Skalskie to doskonale zachowany przykład kontynentalnego boru mieszanego charakteryzujący się dużą różnorodnością. Ma ogromne znaczenie przyrodnicze, jako miejsce bytowania wielu gatunków ptaków, jest ostoją bobrów oraz dzikiej zwierzyny. Przebywając w obrębie lasów można spotkać się z łosiem, rysiem czy też „patronem” naszego szlaku – wilkiem.

Szlak kończy się na skrzyżowaniu w osadzie Skalisze. Trudno w to uwierzyć, ale kiedyś miejsce to tętniło życiem. Narożne zabudowania po lewej stronie były niegdyś karczmą, a droga na wprost piękną aleją lotelową. To dobre miejsce, aby dotrzeć do szlaku Mazurskich Łotrów, ewentualnie skończyć i wrócić tą samą drogą. Można wykorzystać jedną z leśnych dróg na powrót. Cała trasa szlaku wiedzie drogą asfaltową.

SZLAK MŁYNARZA – 18,4 km (czerwony)

Szlak młynarza to doskonały odcinek trasy rowerowej lub pieszej dla całej rodziny. Długość szlaku to niespełna 18,5 km, bez specjalnych utrudnień. Zaczyna się pod Młynem Kulturalnym, następnie skręcamy w ul. Kajki. Na tej ulicy zachowała się przedwojenna zabudowa mieszkalna oraz usługowa, na którą warto zwrócić uwagę. Na samym skrzyżowaniu widać bardzo ciekawy budynek z łamanym dachem mansardowym. Jest to willa Zimmermana, w której przed wojną znajdował się dom mody oraz sklep tekstylny. Od strony ul. Kajki zachowany został ganek z bardzo ciekawym metalowym zdobieniem. Kawałek dalej po przeciwnej stronie zobaczymy zabudowę dawnej piekarni, o czym informuje nas tablica znajdująca się na szczycie budynku. Budynek ten pochodzi z przełomu XIX i XX w. i jest jednym z dwóch niegdyś istniejących tu piekarni. Do tej piekarni mąkę dostarczał młyn, spod którego rozpoczął się szlak.

Tuż za zabudowaniami piekarni znajdował się dom niezjącej już pruskiej poetki Friedy Jung. Niestety w Polsce niemal nieznaną.

Trasa szlaku biegnie dalej, aż do przecięcia się ze szlakiem Green Velo, tu skręcamy w lewo i przez następne ok 4 km jedziemy głównym szlakiem rowerowym północno-wschodniej Polski. Mimo, że szlak GV prowadzi nas dalej prosto, skręcamy w lewo w kierunku zabudowań wsi Popioły. Z oddali rzuca się w oczy charakterystyczny budynek z czerwonej cegły na kamiennej podmurówce, to XIX w. młyn, znacznie mniejszy niż ten w Budrach. Skręcamy w prawo w DK 650 i po ok. 200 m zjeżd-

żamy w lewo w drogę na Wydutki. Droga prowadzi pośród łąk i pól, tu po przejechaniu kilkuset metrów przekracza się rzekę Goldapę. Stąd do Kanalu Brożajckiego jest około 3,5 km. Szlak prowadzi drogą gruntową do niewielkiej miejscowości Wydutki, położonej na skraju Lasów Skalskich. Z osady z XIX w. pozostały zabudowania dworskie, oraz dla wytrwałych, w kępie drzew pozostałości wiejskiego cmentarza. Opuszczając miejscowość wjeżdżamy do Lasów Skalskich, które stanowią obszar chroniony prawem Natura 2000, będący terenem specjalnej ochrony ptaków. Przejeżdżając przez las można spotkać się „oko w oko” z łosiem, usłyszeć wycie wilków czy minąć watahę dzików. Trzymając się lewej strony szlak doprowadzi nas do drogi Budzewo – Bąkowo, a następnie wrócimy do Buder. Trasa szlaku w większości wiedzie drogami szutrowymi, z nielicznymi odcinkami asfaltowymi.

MIEJSCA OBSŁUGI ROWERYSTÓW MOR

- MOR – Green Velo
- MOR – Budzewo – przy świetlicy
- MOR – Zabrost Wielki – przy świetlicy
- MOR – Sobiechy – przy świetlicy
- MOR – Piłaki Małe – przy świetlicy
- MOR – Popioły – boisko wiejskie
- MOR – Brzozowska Góra – punkt widokowy
- MOR – Góry – punkt widokowy

- GRANICA GMINY
- GRANICA PAŃSTWOWA
- URZĄD GMINY W BUDRACH
- GMINNY OŚRODEK KULTURY W BUDRACH
- MŁYN KULTURALNY
- URZĄD POCHTOWY W BUDRACH
- KOŚCIÓŁ
- PAŁAC/DWÓR
- NOCLEG
- PARKING
- SKLEP
- PUNKT WIDOKOWY
- MIEJSCA OBSŁUGI ROWERYSTÓW

- SZLAKI ROWEROWE:**
- SZLAK MAZURSKICH ŁOTRÓW
- SZLAK BUDERSKICH WZGÓRZ
- SZLAK WILKA
- SZLAK MŁYNARZA
- TRASA ROWEROWA GREEN VELO

- **Brzozowy Zakątek**
11-606 Budry, Al. Wojska Polskiego 7A, ☎ 515 246 153,
- **Stryjówka**
11-606 Budry, ul. M. Kajki 12, ☎ 793 002 896
- **Gospodarstwo Ekologiczne „Zielone Wzgórze”**
11-606 Budry, Grądy Węgorzewskie 26A, ☎ 694 968 261
- **Gospodarstwo Agroturystyczne „Przyjazna Zagroda”**
11-606 Budry, Pawłowo 5, ☎ 502 614 078
- **Domek nad stawami**
11-606 Budry, Sobiechy, ☎ 517 161 770
- **Dom Wędkarza**
11-606 Budry, Sobiechy 53, ☎ 535 536 404
- **Gościniec pod Węgorzem**
11-606 Budry, Ołownik 8, ☎ 602 457 445
- **Mazurska Ekozagroda „CICHE WODY”**
11-606 Budry, Wężówko 19, ☎ 507 605 027